

предписания. Одним из таких личностей был Незрет Али Елеухусалам написавший своему сыну завещание, который является значимым с точки зрения воспитания.

Səadət BAYRAMOVA³⁹

İSMAYIL ŞIXLININ UŞAQ HEKAYƏLƏRİ

İ.Şıxlının zəngin yaradıcılığında mühüm bir hissəni hekayələri tutur. Ədəbi-nəzəri fikir onun yaradıcılığını müxtəlif kontekstlərdə təhlilə gətirmiş və geniş aspektli mülahizələrlə mükəmməl qənaət formalaşdırmışlar. “Dəli Kür”, “Ayrılan yollar” və “Ölən dünyam” kimi möhtəşəm romanların müəllifi olan İ.Şıxlı yaradıcılığında hekayələrinin ehtiva etdiyi məzmun bütünlükdə etnomədəni sistemi əhatə edə bilmək gücü ilə səciyyəlidir. “Məni itirməyin”, “Sapı özümüzdəndir”, “Sənə aslanım deyən”, “Dəvəçi”, “Şahın oğlu”, “Belə məmləkətdə”, “Xoruzbeçə”, “Xasiyyətimdir”, “Ruzi”, “İlgim”, “Keçəçi”, “Bəs zınqrovu kim asacaq”, “Qara at”, “Qonaq”, “Çiskin”, “İclasçı”, “Əmioğlu”, “Cərimə”, “Köynək”, “Mənim rəqibim”, “Zərbə”, “Niyə əl çaldılar”, “Görüş”, “Qızıl ilan” və s. kimi hekayələri bütünlükdə məzmun və struktur xətləri ilə ciddi fikir formalaşdırır və “Dəli Kür”ə, “Ölən dünyam”a gələn yolun mahiyyətində duran düşüncənin spektrlərini ortaya qoyur. Bir növ İ.Şıxlının yaradıcılığının dinamikasını, onun cəvhərində özünü göstərən intelleksiyanı, yaradıcı şəxsiyyətinin müəyyənlik formuluunu aşkarlamağa şərait yaradır.

Zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş sənətkarın yaradıcılığında diqqəti cəlb edən istiqamətlərdən biri bu hekayələrin mühüm bir qisminin uşaq dünyagörüşünün, təsəvvürlərinin bədii ifadəsinə bağlanmasıdır. Ümumiyyətlə, XIX əsrin ikinci yarısından günümüzə qədər mövcud ədəbi prosesdə uşaqlar üçün ədəbi nümunələr yaratmaq, onların fantaziyasını, romantik təbiətində olanları bədii sferaya gətirmək bir xətt kimi yaradıcı mühiti düşündürmüşdür. H.Zərdabının “uşaqlarımızın başa düşəcəyi əsərlər yaradaq”, S.Vurğunun “balalarımız üçün gözəl əsərlər yaradaq” çağırışları sırf reallıqdan, ictimai-mədəni mühitin ehtiyaclarından doğmuşdu. A.Bakıxanov vurğulayırdı ki, “mən nə qədər axtardım uşaqların təlimi üçün elə bir kitab tapa bilmədim ki, o asan və anlaşılın bir dil ilə onların əxlaq gözəlliyinə dəlalət etsin. Bəzi işlənməkdə olan kitablar o qədər qarışıq-dolaşmış ibarələrlə yazılmışdır ki, müəllimlərin çoxu özləri onları dərk edə bilmirlər. Bəzi kitablar isə o qədər uzun və pərakəndədir ki, onları anlamaq çox çətindir. Bu kitablarda “uşaqlıqda öyrənilən elm daşa qazılmış şəkil kimidir” zərbül-məsəlinin məzmunundan qəflət olunur. Uşaq yaşlarında hər zamandan daha artıq əxlaq gözəlliklərini onlara öyrətmək lazımdır” (1, 68). Artıq həmin vaxtdan günümüzə qədər uşaq ədəbiyyatı kifayət qədər zənginliklə səciyyələnməyə inkişaf yolu keçmişdir. İ.Şıxlının hekayələri isə bütövlüklə, məzmun xətlərinin mükəmməlliyi, çatdırdığı informasiyanın təsirediciliyi ilə “uşaqlara öyrədilmiş elm daşa yazılmış şəkil kimidir” qənaətinə bağlanır. Məsələn, “Xasiyyətimdir” hekayəsi özünün informativliyi və məzmunu ilə mükəmməllik nümunəsidir. Yazıçı xalq düşüncəsində olanları yüksək ustalıqla bədii mətnə gətirir və bir məsəl səviyyəsində uşaqlara tipik nümunə təqdim edir. Onun təsiri və tərbiyəvi əhəmiyyəti isə bir sonsuzluqla müəyyənləşə bilər. “Əqrəb dikəldi. Gözləri ilə hara çıxacağını müəyyənləşdirdi və tıbağanın boynundan çalmağı ilə sıçrayıb quruya çıxmağı bir oldu. Tıbağa ağırdan qovruldu və nə baş verdiyini ayırd edənəcən gözləri torlandı. Özünü tarazlayıb baxdı və gördü ki, əqrəb güllü-çiçəkli sahildə dayanıb, özü də əli belində...

O, son dəfə gücünü toplayıb suyun üzünə çıxdı.

-Məni niyə çaldın, ay namərd?

Əqrəb üzünü artıq gözləri tutulan və asta-asta suyun dibinə enən tıbağaya çevirdi.

-Məndən incimə, qardaş, xasiyyətim belədir, çalmasam, dura bilmirəm” (5, 87-88). Bu mətn tıbağa və əqrəb timsalında bütöv bir mahiyyəti, həyat reallığını, varlıqların heç zaman öz təbiətində uzaq ola bilməməsi təsəvvürünü bir daha ortaya qoyur. Ədəbiyyat və həyat həqiqəti anlamında sərgilənən məzmun uşaqların dostluq, yoldaşlıq, yaxşılıq, pislilik, kiminlə necə davranmaq və s. anlamda müəyyənləşmiş prinsipləri aydınlaşdırmaq baxımından da klassik nümunədir. Xalq düşüncəsində “meyvə budağından kənara düşə bilməz” təsəvvürü var. Əqrəb də təbiət etibarını ilə öz mahiyyətindən uzaq deyildir və onun təbiətindəki bu mənfilik yerindən və şəraitindən asılı olmayaraq dəyişməz qalır. Uşaq ədəbiyyatı timsalında “Xasiyyətimdir” hekayəsi zəngin faktura ilə ciddi məzmun daşıyır. Bu tip nümunələrin uşaqlara müxtəlif yaş səviyyəsində mənimsədilməsi gərəkliliyi kimi diqqəti cəlb edir. Çağdaş vəziyyətdə Azərbaycanın yaşadığı acılar baxımından ermənilərin başımıza gətirdikləri anlamında da bu özlüyündə klassikani sərgiləyir. Azərbaycanın dədə-baba torpaqlarına sığınan bu nankor millətin xəyanəti ilə əqrəbin xasiyyəti arasında heç bir fərq yoxdur. İ.Şıxlının “Xasiyyətimdir” hekayəsinin mahiyyətində olanlar bəşəri məzmunu ilə əbədi və son dərəcədə tipikdir.

Uşaq ədəbiyyatı günümüzə qədər mükəmməl bir inkişaf səciyyəlidir. S.Ə.Şirvaninin, S.S.Axundovun, R.Əfəndiyevin, C.Məmmədquluzadənin, A.Şaiqın, A.Səhhətin, M.Hadinin, M.Ə.Sabirin, M.Rzaquluzadənin, M.M.Seyidzadənin, M.Dilbazinin, Z.Cabbarzadənin, Q.İlkinin, X.Əlibəylinin, T.Əlçinin, İ.Tapdıqın, M.Günərin, X.Hasilovanın, Ə.Babayevanın, N.Süleymanovun, H.Ziyanın, Z.Xəlilin, Ə.Səmədlinin, A.Kəmərlinin və başqalarının yaradıcılığı uşaq ədəbiyyatındakı dinamik mənzərəsini müəyyənləşdirir. İ.Şıxlının hekayələrində də bu bir xətt olaraq özünü göstərir. Onun “Sənə aslanım deyən”, “Belə məmləkətdə”, “Sapı özümüzdəndir”, “Şahın oğlu”, “Dəvəçi”, “Bəs zınqrovu kim asacaq”, “Məni itirməyin”, “Xasiyyətimdir” və s. hekayələri bir istiqamətdə uşaq ədəbiyyatı baxımından mükəmməl təsəvvür formalaşdırır.

İ.Şıxlı yaradıcılığının enerji qaynağını xalqın zəngin yaradıcılığı, elat həyat tərzinin möhtəşəm fakturası və yazılı ədəbiyyatın yaradıcılıq axtarışları təşkil edir. Onun hekayə yaradıcılığının bütün nümunələri demək olar ki zənginliyin uğurlu davamına, yeni-yeni tapıntıların özünəməxsusluğuna hesablanmışdır. XIX əsr bu kontekstdə kifayət qədər

³⁹ AMEA, N.Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

yeniləşmə və özünüdərk faktları ilə səciyyəlidir. Məlum olduğu kimi, XIX əsrin ikinci yarısı xalqın həyatında bir-birindən əhəmiyyətli, bir-birindən əlamətdar ədəbi-mədəni hadisələrlə zəngindir. Elə bil ki, müasir mədəni dünyaya çatmaq üçün bütün gücü birdən-birə səfərbərliyə almaq, geniş miqyaslı ədəbi-mədəni yürüşə başlamaq lazım gəlmişdi. “Şərq xarakterli dram yaratmış” (Hegelin fikrinin əksinə), realist nəsrin bünövrəsi qoyulmuş, milli teatr, milli mətbuat, milli məktəblər yaradılmış, dram, faciə, komediya, povest, roman, səyahətnamə, janrlarının mükəmməl nümunələri meydana çıxmış, xalqın, vətənin və gənc nəslin taleyini düşünən, bunun üçün əməli tədbirlər görməyə çalışan hünərvər, fədakar ziyalı dəstəsi yetişmişdi. Uşaq ədəbiyyatı da mədəni-tarixi inkişafın məhz belə bir coşqun çağında pərvəriş tapa bildi” (2, 21-22). Göründüyü kimi, bu tarixi ənənə bütünlükdə XX əsr boyu davam etmiş və mükəmməl uşaq ədəbiyyatı təsəvvürü formalaşmışdı. Onu da əlavə edək ki, XX əsrdə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının əldə etdiyi zənginlik keyfiyyət, kəmiyyət müstəvisində daha ciddi uğurlarla fəlaklaşır. Bu bir istiqamətdə dövlət və hökumət səviyyəsində uşaq ədəbiyyatına olan həssaslıqdan irəli gəlirdi. “Dəbistan” (1906-1908), “Rəhbər” (1906-1907), “Məktəb” (1911-1920) və s. kimi mətbu orqanlarının fəaliyyətini də bura əlavə etdikdə məsələnin mahiyyəti daha da böyüyür. Bütün bunlar uşaq ədəbiyyatının genişlənmə istiqamətdə inkişafını və ədəbi-mədəni prosesin həssaslığını göstərən faktlardır. İ.Şıxlının “Məni itirməyin”, “Sapı özümündəndir”, “Sənə aslanım deyən”, “Dəvəçi”, “Şahın oğlu”, “Bəs zıncırovu kim asacaq”, “Xasiyyətimdir”, “Belə məmləkətdə”, “Xoruzbeçə” və s. kimi hekayələri bütün funksiyası və mahiyyəti ilə xalq müdriqliyindən gələn eczaklıqlarla səciyyəlidir.

Özünəməxsus üslubu, zəngin fakturası ilə İ.Şıxlı düşüncəsində nələrin oturduğunu müəyyənləşdirən bu nümunələr bütün parametrləri ilə ciddi problemləri sərgiləməyə və əbədiyaşarlıq kontekstində mahiyyəti aydınlaşdırmağa köklənmişdir. Məsələn, “Dəvəçi” hekayəsində dəvə və dəvəçi arasında olan dialoq bütün zamanların hadisəsi timsalında mükəmməl bir təsəvvürü ortaya qoyur. “Kişi nəfəsini dərib dayandı. Dəvə başını onun dizinin üstündən xeyli qaldırmadı. Nəfəsi ilə sahibinin soyuq əlini isitdi. Birdən adam kimi dilə gəldi.

-Hər şeyi sənə halal edirəm, bütün günahlarımdan keçirəm, amma bircə şeyi sənə bağışlaya bilməyəcəyəm.

Kişi elə bil diksinib dirsəkləndi. Dəvə sahibinin sual dolu gözlərinə baxdı.

-Yadımdadır, bir dəfə yorulub lap əldən düşmüşdüm. Yüküm ağır idi. Üstəlik ölən iki dəvənin dərisini də mənə şələləmişdin. Ayağım yerimirdi, istidə dilim ağzımda yanırı. Neçə dəfə üzünə baxdım, ya yükümü azalt, ya da qoy bir az dincəlim, dedim, fikir vermədin. Mən həmişə karvanın qabağında getmişəm, başçı olmuşam, sən buna da qiymət vermədin. Zırpı bir eşşəyi çəkib gətirdin, mənəim noxtamı onun quyruğuna bağladın. Bax, bunu sənə heç vaxt bağışlaya bilməyəcəyəm, heç vaxt!” (5, 35-36). Xalq əfsanəsi əsasında işlənmiş bu hekayənin eczaklığı və möhtəşəmliyi bütün zamanlar və bütün mühitlər üçün olan orijinallığı ilə səciyyəlidir. Yazıçının xalq təfəkküründən götürülməyi yeni və həm də orijinal yanaşmalarla hekayələşdirdiyi bu bədii mətn min illərin müəyyən olmuş nizamını, dəyər prinsiplərini qorumaq düşüncəsinə hesablanmışdır. İ.Şıxlının bu tip hekayələri öz potensiyası ilə bir istiqamətdə uşaq təfəkkürünün zənginliyinə hesablanırsa, digər istiqamətdə ciddi ədəbiyyat faktorunda mükəmməl abidə olmaq gücünü ortaya qoyur. Yəni onun uşaq dünyasını əks etdirəcək bütün hekayələrinin böyük (bütün yaş dövrləri üçün) üçün də ciddi məzmun sərgiləyə biləcək gücü ilə göründüyünü birmənalı olaraq söyləmək imkanı yaranır.

Dəvəçi ilə dəvə arasında olan münasibət və dəvənin timsalında onun sahibinə olan mehrini, həyat və ölüm arasındakı çirpintiləri duymasını, kömək əli uzatmaq istəyini (və canfəşanlılığını) yazıçı qeyri-adi ustalıqla bədii mətnə gətirir. Təkcə insan psixologiyasını deyil, burada həm də (daha çox) heyvanın sahibinə sdaqətini, yaranmış vəziyyət üçün keçirdiyi narahatlığı bədiiləşdirir. Bu tip əfsanə-hekayələr uşaq dünyagörüşünü, həyat bilgilərini, onun xeyallar kəhəkəşənini formalaşdırmaq və ortaya qoymaq üçün geniş imkanlar yaradır. Dəvənin sahibinin yanından bir addım da uzağa getməməsi, su gətirib (ağzında) onun üzünə su çiləməsi, başını sdaqət timsalında sahibinin dizinə söykəməsi və s. yazıçının yaradıcı imkanlarını ortaya qoyur. Onu da əlavə edək ki, dünya ədəbiyyatının ən möhtəşəm abidələri məhz xalq ədəbiyyatının enerji qaynaqlarından yararlanmaqla əbədiyaşarlıq qazanmışdır. İ.Şıxlı da təbiət və gen yaddaşı ilə bu zənginliyə bağlı olan şəxsiyyətlərdəndir. Uşaq ədəbiyyatının möhtəşəm nümunələri sırasında dura biləcək “Sənə aslanım deyən”, “Bəs zıncırovu kim asacaq”, “Məni itirməyin”, “Sapı özümündəndir”, “Xasiyyətimdir” və s. hekayələri bütünlükdə ədibin yaradıcı dünyasını aydınlaşdırmaq üçün lazımı qədər material verir. “İ.Şıxlı yaradıcılığında əsas istiqamətlərdən biri əfsanə və rəvayətlər əsasında yazdıqlarıdır. O, xalq arasında yayılmış əfsanə və rəvayətləri mövzu kimi seçmiş, bu mövzuya yeni nəfəs vermiş, poetik, oxunaqlı bir formaya salmış, Azərbaycan dilinin, eləcə də söz sənətinin imkanları baxımından işləmişdi. İsmayıl Şıxlı burada xalqdan öyrəndiklərini xalqın özünə qaytarmaqla, həm də xalqın yazdıqlarını yaşatmış, həm də özünün bədii təxəyyülünü əsl yazıçı səviyyəsində təqdim etməyi bacarmışdı. Bu əfsanə və rəvayətlərin hər birinin adı arxasında dərin fəlsəfə durur. Elə bir həyat fəlsəfəsi ki, hər bir kəsin taleyinin içindən keçir” (4,90). Doğrudan da, bu əfsanə və hekayələrdə bütünlüklə mahiyyət xalq müdriqliyinə, xalq fəlsəfəsinin öz cövhərində ehtiva etdiyiməzmunu ifadəyə köklənmişdi. İ.Şıxlının yazıçı qüdrəti, yazıçı şəxsiyyəti ilə bu əfsanə və rəvayətlərin arasında olan müdriqlik bağları bir növ bütünlükdə etnomədəni sistemi sərgiləmək gücü ilə səciyyəlidir. Məsələn, “Məni itirməyin” hekayəsinin sərgilədiyi məzmun min illərdə ədəbiyyatın və bütünlükdə insanlığın təlqin etdiyidəyər və əxlaq konsepsiyasını ifadəyə köklənmişdir. İ.Şıxlının uşaq hekayələri müstəvisində təhlil gətirdiyimiz bütün əfsanə-hekayələri həm də böyük üçün də eyni müdriqliyə köklənmiş nümunələrdir. “Məni itirməyin” hekayəsində SU//OD//VICDAN timsalında deyilənlər öz bətnində mükəmməl bir təsəvvür formalaşdırır. Odun dünyanı yandırır-yaxmaq təbiəti ilə, selin uçurub-dağıtmaq xüsusiyyəti qarşısında vicdanın söylədikləri bütün parametrlərdə xalq müdriqliyinə bağlanır. Vicdanın “sən dünyanı yandırır-yaxmağa, sən də, ey su, uçurub dağıtmağa gəlməyibsən. Bilin və yadınızda saxlayın: dünyaya gələn yaratmalı, yaradanlara kömək etməlidir” qənaəti bütün zamanların qənaətidir. Dünyanın haqq-tərəzisinin əyildiyi, mizanların pozulduğu zamanlarda onu nizamlayacaq bir dəyər, ölçü var ki, o da

vicdandır. İ.Şıxlı da yüksək yazıçı intelleksiyası ilə bunun platonik mənzərəsini yarada bilir. “Ayrılmaq vaxtı idi. Vicdan əlini dostlarının çiyinə qoyub soruşdu:

-İşdir, birdən bir-birimizi itirsək, necə tapacağıq?

Su gül-gül dilləndi:

-Harada çəmənlik, yaşillıq görsəniz, mənə orada axtarın.

Od dedi:

-Harada ocaq, bacalardan burulub çıxan tüstü görsəniz, bilin ki, oradayam. Bəs sənə itirsək, necə axtaraq, ey vicdan?

Vicdan köksünü ötürüb üföqlərə baxdı və titrək səslə dilləndi:

-Amanın günüdür, mənə itirməyin, itirsəniz, bir də tapa bilməzsiniz”(5, 17-18). İ.Şıxlının yazıçı istedadı mahiyyəti ilə böyük problemlərə, bəşəri olana hesablanır və buradan yaşından, zamanından asılı olmayaraq hamı faydalana bilmək imkanları ilə seçilir. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının qüdrətli simalarından olan bu böyük sima bir neçə səhifəlik hekayədə qaldırıldığı problemlə bütünlükdə bəşər oğlunun dünyanın bu başından o başına olanlarını ortaya qoya bilmək imkanı ilə maraq doğurur. Cild-cild kitablara sığıb qurtarmayacaq və bütün dövrlərin aktual məsələsi olaraq fəlakətə bu düşüncə orijinal bir fakturada qəlibləşir. Vicdanın “amanın günüdür, mənə itirməyin, itirsəniz, bir də tapa bilməzsiniz” söyləməsi bəşər oğlunun bütün zamanlarda qoruyub saxlamağa çalışdığı dəyərdi. Onun itməsi ilə böyük fəlakətlər, bəlalər yaşanırdı. Tarix bunun ən canlı şahididir. Uşaqlara bu tip nümunələrin müxtəlif yaş mərhələlərində mənimsədilməsi isə mühüm olandır. İ.Şıxlı yaradıcı istedadı ilə bütün sərhədləri qıraraq və uşaq ədəbiyyatının nümunələri timsalında da klassik örnəklər yarada bilmişdir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan uşaq nəsr klassik tarixi ənənəyə bağlanmaqla möhtəşəmlik qazanmışdır. İ.Şıxlı da bu zənginlikdən istifadə etməklə özünün möhtəşəm əfsanə-hekayələrini yaratmışdır. Onu da qeyd edək ki, bu ənənənin S.S.Axundovdan, R.Əfəndiyevdən, S.M.Qənizadədən, Y.V.Çəmənəmənliyə, A.Divanbəyoglundan, C.Məmmədquluzadədən, A.Şaiqdan, Ə.Haqverdiyevdən və başqalarından gələn örnəkləri vardır. Məsələn, “A.Şaiqın “Köç”, S.S.Axundovun “Qorxulu nağıllar”, A.Divanbəyoglundan “İlan”, S.M.Qənizadənin “Qurban bayramı”, H.C.Qasımzadənin “Buzsındıran”, müəllifi göstərilməyən “Səfdərin igidliyi” və s. bir sıra əsərləri yalnız uşaq nəsrimizin yox, bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələri saymaq olar. Bu hekayələr istər ideya-məzmun cəhətdən, istərsə də sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə görə mükəmməl sənət nümunələri təsiri bağışlayır”(2, 21-22). İ.Şıxlının “Sapı özümüzdəndir”, “Sənə aslanım deyən”, “İlgim”, “Keçəçi”, “Bəs zinqirovu kim asacaq”, “Xasiyyətimdir” “Dəvəçi”, “Ruzi” və s. hekayələri məhz bu klassikanın davamı kimi mükəmməl təsir bağışlayır. Məsələn, “Bəs zinqirovu kim asacaq” hekayəsində problematika və onun ortaya qoyduğu məzmun əsərin adında özünün mükəmməlliklə ifadəsini tapır. “Yığınağın ağsaqqalı ayağa durdu. Zinqirovu başının üstünə qaldırıb cingildətdi:

-Mənim əzizlərim, axır ki, məsləhətləşdik və dərdimizə çarə tapdıq. Hamımız bir səslə bəyəndik ki, bu zinqirovu pişiyin boynundan asaq. İndi deyin görüm, bu zinqirovu pişiyin boynundan kim asacaq?

Heç kimdən səs çıxmıdı. Elə bil yığınaqdakıları dəyişmişdilər, bir az bundan qabaq əsib-coşanlar deyildilər”(5, 17-18). Göründüyü kimi, bütün mahiyyəti, funksional məzmunu ilə xalq müdrikliyinə hesablanan bu hekayə-nağıl İ.Şıxlı yaradıcılığının üföqi və şaquli dinamikasını, stixial xarakterini aşkarlayır. Uşaq ədəbiyyatı üçün klassik örnək olacaq bu nümunə öz başlanğıcını xalq məsəlindən götürməklə sifət həyat reallığına bağlanır. Burada maraqlı olan cəhət təkcə məzmun baxımından xalq ədəbiyyatına bağlanma deyildir, həm də üslub, düşüncə və dil anlamında da eyni təsəvvürü sərgiləyir.

İ.Şıxlının əfsanə və rəvayət xarakterli hekayələri bütünlükdə xalq hikmətinə, zəngin etnomədəni dəyərlərə köklənmişdir. Xalq düşüncəsində min illər boyu qəlibləşmiş bu hikmətlər yazıçı tərəfindən özünəməxsus əlavə və boyalarla bədii arenaya gətirilmiş və İ.Şıxlının sənətkar qüdrətini, yazıçı şəxsiyyətinin prinsiplərini, düşüncə və dəyər meyarını ortaya qoymuşdur. “Sapı özümüzdəndir” hekayəsinin müəyyənləşdirdiyi təsəvvür şəxsiyyət və mənlik, kişilik simvolunu və bunun əks qütübündə dayanan namərdlik, xəyanət, naqislik və s. xüsusiyyətləri fəlakətləndirir. “Qoca palıd fikrə getdi. Qayğılı-qayğılı saqqalını qaşdı:

-Bu əl boyda dəmir parçası ağacı necə kəsir axı?

Çaparlardan o biri sözə qarışdı:

-Düz deyirsiniz, baba palıd, onun uzun sapı var. Həmin sapdan yapışıb baltanın iti ağzı ilə ağacları doğrayırlar.

Sap olmasa bizə heç nə edə bilməzlər.

Qoca palıdın səsi titrədi və təşvişlə soruşdu:

-Baltanın sapı nədəndir?

-Ağacdandır.

-Onda bizi qıracaqlar.

-Niyə?

-Çünki sapı özümüzdəndir”(5, 17-18). Bütün bunlar İ.Şıxlı yaradıcılığının məzmun qatlarını, onun mahiyyətində dayananların ümumi mənzərəsini bir bütöv olaraq aydınlaşdırır. Uşaq ədəbiyyatının tipik nümunələri sırasında dura biləcək imkanlılığı ilə görkəmli sənətkarın yaradıcılığının enerji qaynaqlarını fəlakətləndirir. Doğrudan da, bu hekayələr xalq müdrikliyindən yığılmış möhtəşəm nümunələr kimi ciddi janr strukturu və ehtiva elədiyi məzmunla klassikanı sərgiləyir. İ.Şıxlının yazıçı qüdrətini uşaq ədəbiyyatı timsalında bir daha ortaya qoyur.

ƏDƏBİYYAT

2. Məmmədov, M., Babayev Y., Cavadov T. Pedaqoji mühit və uşaq ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1992, 288 s.
3. Namazov Q. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: Bakı Universiteti, 2007, 444 s.
4. Şıxlı E. Ön söz. Şıxlı İ. Məni itirməyin. Bakı: TEAS Press, 2018, s. 7-10
5. Şıxlı İ. Məni itirməyin. Bakı: TEAS Press, 2018, 412 s.
6. Şıxlı İ. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, I c., Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 408 s.
7. Şıxlı İ. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, II c., Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 400 s.

Açar sözlər: *İsmayıl Şıxlı, bədii nəsr, uşaq ədəbiyyatı, uşaq hekayələri*

X Ü L A S Ə İSMAYIL ŞIXLININ UŞAQ HEKAYƏLƏRİ

İsmayıl Şıxlının yaradıcılığında mühüm bir hissəni uşaqlar üçün yazdığı hekayələr təşkil edir. Xalq müdrikliyinə köklənən bu hekayələr uşaq fantaziyasını, onun dünyagörüşünü formalaşdırmaq və zənginləşdirmək baxımından əvəzsiz nümunələrdir. “Məni itirməyin”, “Sapı özümüzdəndir”, “Sənə aslanım deyən”, “Dəvəçi”, “Şahın oğlu”, “Belə məmləkətdə”, “Xoruzbeçə”, “Xasiyyətimdir”, “Ruzi”, “İlgim”, “Keçəçi”, “Bəs zınqrovu kim asacaq”, “Qara at”, “Qonaq”, “Çiskin”, “İclasçı”, “Əmioğlu”, “Cərimə”, “Köynək”, “Mənim rəqibim”, “Zərbə”, “Niyə əl çaldılar”, “Görüş”, “Qızıl ilan” və s. kimi hekayələri bunun nümunəsidir. Qaynağını xalqın zəngin əfsanə, rəvayət örnəklərindən alan bu nümunələr ciddi fakturası ilə bütün zamanlar üçün örnək ola bilmək xüsusiyyəti ilə səciyyəlidir. Yazıcının bədii-estetik idealını, yüksək yaradıcı intelleksiyasını, dünyagörüşündə olanların nələrlə əhatələndiyini aydınlaşdırmaq üçün bu hekayələr əvəzsiz mənbədir.

Rəyçi: dos.E.Vəliyeva